

Constantin Rădulescu-Motru, *Noua Revistă Română* și construcția imaginii Germaniei în anii războiului mondial

Florin Müller*

Cuvinte cheie: *Constantin Rădulescu-Motru, Noua Revistă Română, Germania, civilizație, cultură*

Introducere

Publicistica de factură culturală din Vechiul Regat a constituit un vector esențial, alături de Universitate, în conturarea identității moderne, în segmentele sale naționale și europene. În acest spațiu de construcție identitară un loc deloc neglijabil, mai puțin abordat de cercetările mai noi de istorie a ideilor, l-a deținut *Noua Revistă Română*, condusă de filozoful Constantin Rădulescu-Motru, profesor al Universității din București.

Izbucnirea războiului mondial, în 1914, a produs o vastă dezbatere intelectuală cu privire la profilul civilizațional al protagoniștilor acestei conflagrații. Spre deosebire de cotidienele timpului, care ofereau cititorilor informații cu prioritate militare și politice asupra dinamicii războiului, *Noua Revistă Română* s-a concentrat, prin intelectuali de valoare, unii cu apartenențe profesional-instituționale la Universitățile din București și Iași (A. D. Xenopol), asupra paradigmelor culturale. În astfel de „ideal-tipuri” de filozofie a culturii erau integrate Anglia și Franța, pe de-o parte (și în mai mică măsură Rusia), și Germania și Austro-Ungaria¹, pe de altă parte.

Prin vasta producție de publicistică culturală a unor autori precum Constantin Rădulescu-Motru, Emil Staicu², A. D. Xenopol³,

* Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

¹ Constantin Rădulescu-Motru, [Actuale] „Misiunea Habsburgilor și România”, în *Noua Revistă Română*, nr. 9, 14 septembrie 1914, vol. XVI, p. 122.

² Emil Staicu, „Noi orientări în politica generală a Europei”, în *Noua Revistă Română*, nr. 5, 22 iunie 1914, vol. XVI, p. 66-69; Idem, „Războiul european e războiul ungarilor”, în *Noua Revistă Română*, nr. 9, 14 septembrie 1914, vol. XVI, p. 123-125.

³ A. D. Xenopol, „Vălmășagul european”, în *Noua Revistă Română*, nr. 10, 28 septembrie 1914, vol. XVI, p. 138-141; Idem, „Vălmășagul european”, II, în *Noua Revistă Română*, nr. 11-12, 12-19 octombrie 1914, vol. XVI, p. 161-163.

Octav G. Lecca⁴, Ioan D. Filitti⁵ se introduceau în spațiul dezbaterii publice din Vechiul Regat teme/profiluri/configurații asupra Angliei, Franței și Germaniei, ca spații civilizaționale radical opuse, dar și permanente și substanțiale considerații referitoare la sistemul de putere european și la locul deținut, în acest cadru, de România.

Fără a fi propriu-zis antantistă, *Noua Revistă Română* contrapunea modelul civilizațional raționalist și universalist-democratic al Angliei și Franței celui particularist, naționalist, „egoist” al Germaniei imperiale. Dezbaterile, informațiile, reportajele *Noii Reviste Române* nu sunt orientate exclusiv spre zona rarefiată a filozofiei culturii, a definerii în termeni culturali, metafizici și de psihologie națională a celor doi adversari principali. O atenție specială, determinată și de strategii publicistice proprii acestei reviste, era îndreptată spre dimensiunile multiple ale cotidianului, spre lumea moravurilor (corupte) din viața lumii urbane germane pe timp de război⁶, sau spre mentalitatea de corp privilegiat a militarului francez⁷. Deși sunt prezente și alte teme de dezbateri (necesitatea și conținutul unor reforme cu nivel ridicat de urgență sau dificultățile integrării Dobrogei Noi în Vechiul Regat), tema războiului, în calitatea acestuia de fractură civilizațională, este cea care deține primatul reflecției și interesului acestei reviste⁸.

Războiul ca fractură civilizațională

Constantin Rădulescu-Motru definește, în articolele sale din *Noua Revistă Română*, conceptele esențiale pentru înțelegerea contextului strategic și ideologic al războiului mondial. Filozoful construiește o predicție asupra consecințelor conflictului, indicând metamorfoza pe care o va cunoaște naționalismul: conversia acestuia (în cazul marilor puteri) în imperialism:

⁴ Octav G. Lecca, [Cronica războiului] „Neutralitate și liniște”, în *Noua Revistă Română*, nr. 10, 28 septembrie 1914, vol. XVI, p. 142-143.

⁵ Ioan D. Filitti, „Politica externă a României”, în *Noua Revistă Română*, nr. 1, 25 mai 1914, vol. XVI, p. 2; Idem, „România în conflictul european”, în *Noua Revistă Română*, nr. 11-12, 12-19 octombrie 1914, vol. XVI, p. 155-161.

⁶ V. Podriga, [Cronica războiului] „Note de drum în timp de război”, în *Noua Revistă Română*, nr. 16, 23-30 noiembrie 1914, vol. XVI, p. 217-219; Idem, [Cronica războiului] „Note de drum în timp de război”, în *Noua Revistă Română*, nr. 17, 7-14 decembrie 1914, vol. XVI, p. 233-236.

⁷ George V. Haneș, [Cronica militară] „Printre soldații și ofițerii francezi”, în *Noua Revistă Română*, nr. 7, 19 ianuarie 1914, vol. XV, p. 100-101.

⁸ Este vorba despre perioada războiului, desigur.

Războiul actual [...] este, în același timp, ultima convulsie dureroasă care precedă nașterea unei ere noi în politica popoarelor. După războiul actual va începe era politicii imperialiste. Vor învinge germanii: vom avea politica imperialismului german; o politică de exploatare economică a popoarelor pe baza convențiilor comerciale [...] ⁹.

Constantin Rădulescu-Motru consideră războiul mondial drept fractura civilizațională care va determina reconfigurarea lumii europene. Un nou timp istoric de lungă durată ar urma să se deschidă în fața lumii moderne (în fapt a celei europene). Filozoful român distinge între cele două tipuri de imperialisme ce vor impune marca identitară a viitoarei lumi postbelice. Evaluările critice ale directorului *Noii Reviste Române* disjung între imperialismul german și cel anglo-rus. Structura celor două tipuri de imperialisme este radical diferită: exploatare (cvasi)directă economică în cazul imperialismului german, echilibru mondial în cazul celui britanic.

Judecata critică a filozofului impune prin acuitatea observației, prin valida predicție (confirmată de viitorul imediat postbelic) și capacitatea de a distinge structura ideologic-culturală a celor trei imperialisme. Frapează și obiectivarea filozofului chiar în raport cu țara în care își construise parcursul teoretic-profesional (Germania), în care asimilase fundamentele intelectuale ale filozofiei, sociologiei și psihologiei. Germania, în pofida amprentei, a codului cultural pe care îl imprimase culturii de tip critic, maiorescian, din România veche (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX), este identificată ca putere imperialistă hegemonică, ce va exploata resursele economice primare ale țărilor care ar fi intrat în dependența sa.

Dimpotrivă, Anglia, puterea mondială ce nu avusese un rol major în construcția modernității politice și chiar de tip capitalist a României, este evaluată de Constantin Rădulescu-Motru în ipostaza de model metropolitan de asigurare a echilibrului mondial, prin dominația indirectă. Stăpânirea mărilor și oceanelor de către flota britanică era o cale mai sigură, și implicit (mai) acceptabilă, pentru micile state est-europene, de menținere a echilibrului mondial. O dominație indirectă, rezonabilă, generatoare de echilibru mondial, prin convertirea forței militare și economice în detensionarea agresivității puterii imperialiste germane:

Vor învinge aliații, atunci dominația imperialistă a lumii va fi împărțită în două direcții: de o parte, spre apus, imperialismul britanic, bazat pe

⁹ Constantin Rădulescu-Motru, „Naționalism și imperialism”, în *Noua Revistă Română*, nr. 10, 28 septembrie 1914, vol. XVI, p. 141-142.

stăpânirea mărilor, și având ca țintă echilibrul între națiuni, sub arbitrajul suprem al Angliei¹⁰.

Imperialism versus naționalism

Cele trei imperialisme (german, englez și rus) nu sunt contrapuse arbitrar de către Constantin Rădulescu-Motru. „Imperialismul rus”, incapabil (sau lipsit de motivație) să devină un centru hegemonic concentrat pe construcția echilibrului mondial prin stăpânirea oceanelor, este evaluat de către Motru în dimensiunea sa mesianică. Din nou filozoful român dovedește o capacitate de predicție remarcabilă. Rusia, în mai puțin de trei ani, urma a fi devastată, la propriu, de mistică revoluționară a stângii radicale, suferind inițial un proces accelerat de dezintegrare (oprit, parțial, prin victoria comuniștilor în războiul civil). „Imperialismul mistico-religios” este cel care va deveni structura identitar-civilizațională a Rusiei în toată perioada comunistă. Chiar dacă atributele de „mistic” și „religios” pot indica „eroarea” teoretică a directorului *Noii Reviste Române*, inadecvarea față de viitoarea realitate comunistă este numai aparentă.

Comunismul rus a fost interpretat (și) de către teoreticieni, proveniți din spațiul cultural propriu, cu o cunoaștere „la sursă” a dinamicii intelectual-politice a Rusiei, în codul cultural concentrat în sintagma de „mistic-religios”¹¹. Contrazicând implicit cunoașterea empirică, superficială a comunismului sovietic, C. Rădulescu-Motru indică, printr-o predicție realist-obiectivă, natura „mistic-religioasă” a viitorului regim. Anticlericalismul și, în tușele sale cele mai violente, ateismul intelighenției comuniste¹² ajunse la putere au construit, în pofida experimentalismului primilor ani de după Revoluție, o nouă mistică politică, axată pe adorarea clișeelelor comuniste, ale ateismului și scientismului.

Este adevărat că „renașterea” misticismului rusesc, în forme exterioare ateiste va veni de-abia la sfârșitul anilor '20 și pe toată întinderea dictaturii staliniste. Mistica Conducătorului va înlocui mistica „Revoluției”, dublată, prima dintre ele, de mistica războiului național, antiimperialist, o nouă cale de (re)legitimare a dictaturii staliniste. Chiar considerând că judecata predictivă a lui Constantin Rădulescu-Motru nu ar fi avut nimic

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Nicolai Berdiaev, *Originile și sensul comunismului rus*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994; despre cultura politică rusă esențială rămâne lucrarea lui Andrzej Walicki, *A history of Russian thought: from the Enlightenment to marxism*, Stanford University Press, 1979.

¹² Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, București, Humanitas, 1993 (Paris, 1986).

de-a face cu viitorul totalitarism comunist, faptul că Rusia este considerată incapabilă de geneza altui tip de cultură politică, că se va reîntoarce spre propriul sine civilizațional, este definitiv pentru percutanța analizei: „[...] iar de cealaltă parte, înspre răsărit, imperialismul moscovit, un imperialism mistico-religios, fără tendințe precise, dar în orice caz nu evanghelic [...]”¹³.

Poate părea excesivă, contradictorie, contrapunerea „naționalismului” principiului dinamic al imperialismului celor trei puteri menționate¹⁴. Contradicția este doar aparentă. Imperialismele sunt, pentru C. Rădulescu-Motru, marca civilizațiilor hegemonice în stare să (se) impună fie (prin) dominație/exploatare economică, fie (prin) echilibru mondial, prin controlul maritim, fie (printr-)o nouă mistică, imposibil de aplicat ca model. Închiderea erei „naționaliste” ar însemna impunerea imperialismului, singurul în stare a contura linia politică. Rădulescu-Motru nu construiește o explicație validă a acestei distincții.

Prin ce ar fi distinctiv, identitar, imperialismul în raport cu „naționalismul”? Transferul naționalismului doar în zona mai restrânsă, ca valoare și impact social, a culturii, nu este un indicator eficace al distincției. Chiar dacă grupurile culturale nu sunt identice cu cele politice, generarea de către primele a unui univers de valori proprii, transferate tot mai rapid în spațiul public, prin simplificare și masificare, indică conexiunea între universuri axiologice tot mai compatibile. Valorile și normele culturale devin politice, prin masificare și simplificare mult mai repede decât în epocile istorice anterioare, elitele intelectuale lăsând locul demagogiei și dictaturii ideologice. Este posibil ca filozoful să definească, implicit, imperialismul, drept un set de proceduri hegemonice de natură politică și culturală, în care un rol important îl are, fie principiul echilibrului, fie acela al transferului de coduri de cultură și civilizație, fără o dominație teritorială directă:

Războiul actual va deschide era imperialismului politic [...] și va închide era politicii naționaliste, în care ne obișnuisem până acum. Anglia, de altminteri, începuse demult o asemenea politică imperialistă. Imperialismul

¹³ Constantin Rădulescu-Motru, „Naționalism și imperialism”, în loc. cit., p. 141-142.

¹⁴ Dintr-o importantă literatură asupra naționalismului și imperialismului pot fi reținute: Hans Kohn, *The idea of nationalism: a study in its origins and background*, New-York, 1967; Anthony D. Smith, *Naționalism și modernism: un studiu critic al teoriilor recente cu privire la națiune și naționalism*, Chișinău, Epigraf, 2002; Heinz Gollwitzer, *Europe in the Age of Imperialism: 1880-1914*, London, Thames and Hudson, 1969; Richard Koebner, Helmut Dan Schmidt, *Imperialism: The Story and Significance of a Political Word: 1840-1960*, Cambridge University Press, 1965.

însă nu înseamnă moartea naționalismului, ci numai înlăturarea acestuia din sfera preocupărilor politice, și trecerea lui în sfera preocupărilor culturale [...]. Un stat care face politică imperialistă, nu poate, fără a se slăbi, să facă și o politică naționalistă [...]. Pan-germanismul și panslavismul sunt grefarea artificială a unui ideal național, sănătos [...] pe niște sentimente josnice [...]. Adevăratul imperialism, adică acela menit să cucerească popoarele lumii, va face o politică internațională, adică deasupra popoarelor. Așa este imperialismul britanic astăzi, și așa vor fi dacă vor să dureze, cel germanic și cel moscovit. Imperialism pe baza exclusivismului naționalist este o imposibilitate, așa cum este o imposibilitate, astăzi, un stat european pe baza unității de confesiune [...]. Italia ezită între politica imperialistă și politica naționalistă, fiindcă evoluția ei spre întregirea națională este aproape terminată; dar România nu poate ezita deloc, ea nu poate face decât politică naționalistă, înainte de a se asocia la o politică imperialistă [...]. După ce întregirea națională va fi realizată, atunci se pot pune și pentru România întrebările, dacă Rușii sunt sau nu mai barbari decât germanii, și cu cine se poate merge pentru a corespunde cu idealul civilizației omenești; deocamdată însă nu există pentru România barbari și civilizați, cât timp există Români liberi și Români supuși ungarilor¹⁵.

Fundamentale diferențieri de natură culturală

Ieșind din zona analizei sistemelor de putere internaționale, a raporturilor între marile imperialisme maritime și terestre, Rădulescu-Motru indică, foarte explicit, că, pentru România, singura opțiune între Germania și Rusia, nu poate fi decât aceasta din urmă, în condițiile în care idealul național rămâne o sarcină istorică de îndeplinit, în situația în care libertatea românilor din Vechiul Regat este contrapusă (și se contrapune în plan istoric real) lipsei de libertate a românilor din Transilvania. Foarte discutabilă este însă neincluderea în discuție, de către directorul *Noii Reviste Române*, a Franței, a modelului cultural-civilizațional francez. Singura explicație peremptorie este acordul general și explicit al imposibilității logice a unei lupte împotriva Franței, și a evidenței integrării natural-organice a modelului francez în cultura și civilizația românească.

Într-o grilă de filozofie a culturii, dar și de profil politico-juridic, Constantin Rădulescu-Motru revine asupra distincției dintre Antantă și Germania, în articolul său „Cum justifică beligeranții războiul”, din *Noua Revistă Română*. În hermeneutica autorului, diferențierile care țineau de natura relațiilor internaționale, de principiile și forțele concurente dintre

¹⁵ Constantin Rădulescu-Motru, „Naționalism și imperialism”, în loc. cit., p. 141-142.

Anglia, Franța, pe de-o parte, și Germania, pe de alta, (principiul echilibrului versus dominația politico-economică) sunt plasate într-un plan secundar¹⁶, pentru ca filozoful să analizeze natura internă a culturii politice a celor doi adversari.

Anglia și Franța, înțelese drept grup politico-cultural omogen, se opun Germaniei (Rusia nu este inclusă decât secundar analizei și doar ca factor de contrabalansare pentru expansiunea naționalismului maghiar) nu în virtutea provocărilor specifice declanșării conflictului mondial, ci ca urmare a unei fundamentale diferențieri de natură culturală, politică și juridică. Filozofia politică a drepturilor de tip liberal ale civilizației anglo-franceze (extrem occidentale așa preciza) se contrapune, este obligată a se apăra în fața presiunii venite dinspre un stat militarist, cu deficiențe profunde în zona liberalismului clasic, construit pe filozofia naturalist-organicistă, etnic-istoricistă. Germania, ultimul stat occidental intrat în zona competiției pentru resurse, dezvoltă o politică de expansiune prin forță, de distrugere a libertăților liberale, a independenței statelor sud-est europene.

Centrul de greutate al interesului filozofului român este de a stabili care dintre sistemele de putere (cel anglo-francez versus cel german) este mai profitabil intereselor românești. Motru recunoaște că nu poate fi vorba de o dominație directă a Germaniei, ci de posibilitatea asigurării, prin acest intermediar, a dominației maghiare. În acest fel, continuând discuția și reflecția lui Constantin Rădulescu-Motru, putem ridica problematica unor tendințe de lungă durată ale expansionismului german de a fi, în realitate, și mult mai agravant pentru statalitatea modernă românească, levierul pentru acțiunea asimilatoare a naționalismului maghiar. Întreaga această analiză poate fi criticabilă, superficial, prin faptul că ar fi imposibil ca o mare putere, cum a fost Germania în Primul Război Mondial, să reprezinte doar forța instrumentalizată de către Ungaria, (care nici măcar nu avea atunci o statalitate distinctă), în construcția utopiilor naționalist-asimilatoare pe seama românilor (așa fi intenționat să scriu a României, dar printr-o asemenea precizare, pericolul supralicitării utopiei naționaliste de care discutăm ar fi fost mult prea evident și pretabil unei discuții care nu face obiectul articolului de față!).

¹⁶ În sensul de precizare mai clară a „justificărilor” germane în fața „egoismului” britanic pe plan colonial („[...] conducătorii poporului englez au inaugurat o politică dezastruoasă, anume politica de a-și asigura propriile lor colonii, dând compensații din avere străină statelor rivale, cu excluderea însă a statului german” – C. Rădulescu-Motru, [Actuala], „Cum justifică beligeranții războiul”, în *Noua Revistă Română*, nr. 16, 23-30 noiembrie 1914, vol. XVI, p. 210).

Foarte important este că filozoful român acordă importanță factorilor culturali, cu potență genetică în planul relațiilor internaționale, care, prin acest fapt, devin „epifenomene” ale explicațiilor cultural-civilizaționale. De-o parte, un construct liberal al filozofiei cultural-juridice (drepturi liberale, transferuri culturale formative, exporturi instituționale acceptate) versus o filozofie politică (cea germană) de factură etnicistă, organicist-antiliberală, hegemonică în plan politic, economic și militar. În locul unui hinterland restructurat liberal-capitalist se configurează o zonă de exercitare a controlului și drenării resurselor economice, în primul rând, către metropola „instituțiilor extractive”¹⁷:

Teoreticienii beligeranților au căzut de acord să considere că provocarea este un lucru secundar pe lângă cauzele permanente care au împins la război [...]. Teza Triplei Înțelegeri este bazată pe apărarea drepturilor și libertăților popoarelor amenințate de militarismul german. Germanii, scriu ziarele engleze și franceze, se pregăteau de multă vreme pentru a-și întinde dominația asupra lumii [...]. Idealul Germanilor este ca, prin forță, ei să devină poporul conducător al lumii; să-și impună cultura și industria, nu prin superioritatea muncii, ci prin arme [...]. Care dintre ele [teza antantistă și cea germană – n.n.] va căpăta aprobarea istoriei? Evident, este greu de anticipat, căci faptul material al victoriei va influența judecata viitorimii mai mult decât toate argumentele academice. Este însă o întrebare mai importantă pentru noi, deși mai puțin academică, anume: care dintre cele două teze convine mai bine intereselor noastre românești? Răspundem la această întrebare fără înconjur: indiferente ne sunt amândouă. Umanitatea cu care se laudă Tripla Înțelegere, ca și nedreptatea de care se plânge Germania ne sunt prea îndepărtate ca să ne angajeze istoricește. Este însă altceva care nu ne este indiferent: este schimbarea de echilibru care se va produce în Europa în urma victoriei Triplei Înțelegeri, sau în urma victoriei Germaniei. *În urma Triplei Înțelegeri, noi românii vom simți, nu întărirea umanității, ci întărirea Rusiei; iar în urma victoriei germane, noi românii vom simți, nu expansiunea germanilor, ci expansiunea maghiarilor, aliații germanilor* [subl. n.]. Acestea sunt realitățile de care ne vom izbi istoricește și între care avem să alegem, fără să ținem seama de frumoasele argumente pe care le-am auzit mai sus, dintr-o parte și din alta. Prin urmare: nu cu Tripla Înțelegere fiindcă ne vorbește frumos, ci cu Tripla Înțelegere fiindcă întărirea Rusiei, destul de tare și acum, este o primejdie mai mică decât expansiunea Maghiarilor, care neavând în ei forța de expansiune, vor trebui să și-o facă de acum înainte în paguba noastră [...]

¹⁷ Daron Acemoglu, James A. Robinson, *De ce eșuează națiunile. Originile puterii, ale prosperității și ale sărăciei*, București, Litera, 2016.

singurul lucru care ne interesează este că [...] se dislocă un bloc greu de piatră [...] blocul se dislocă, și, prin el, întrezărim lumina¹⁸.

Relativismul înșelător și câteva concluzii

Intercalarea în explicație a non-angajamentului românesc și a poziției determinante a Rusiei poate indica lipsa de fundament a raționamentului nostru precizat mai sus. Motru însă subînțelege că victoria unui model asupra altuia nu este deloc indiferentă României, insistă foarte clar asupra caracterului friabil al expansionismului rusesc („Rusia [...] este o primejdie mai mică decât expansiunea Maghiarilor”). Filozoful român recunoaște că filozofia cultural-juridică anglo-franceză poate fi neangajantă istoric pentru români; dar această situație poate fi explicabilă prin dificultatea de a fi sesizată de marea parte a opiniei publice mai puțin versată în subtilitățile teoretice. „Epifenomenul”, adică noul raport de forțe asupra construcției naționale românești, este mult mai vizibil și, lucru mai important, mult mai ușor inteligibil de către opinia publică românească. Motru nu se angajează însă în analiza culturii politice din Austro-Ungaria, nu (doar) din motive ce țin de lipsa de informații și interes pentru un asemenea subiect, cât din faptul că Germania este vizualizată factorul dinamic al alianței Puterilor Centrale, puterea de destinul căreia este legată soarta acestei alianțe și, relevant pentru România, poziția pe care o va avea naționalismul maghiar față de unitatea națională românească. Proba pentru menținerea filozofului român în zona explicațiilor de filozofie cultural-juridică, ce se individualizează drept genetice în procesualitatea istorică, este continuarea acestui tip de abordare și în articolul său „Cele două concepții despre civilizație”:

Englezii și francezii concep civilizația ca un bun independent de firea omului; un bun cu legile sale proprii, obiective, pe care omenirea, indiferent de subiectivitatea popoarelor, trebuie să le observe și să le execute. Pentru englezi și francezi civilizația este o lege de progres a omenirii întregi, iar diferența dintre popoare stă numai în faptul că unele dintre popoare merg în frunte, pe când altele merg mai la coadă, toate însă trebuind să ajungă la același sfârșit [...]. Englezii și francezii, pe baza concepției pe care o au, se consideră ca reprezentanți ai dreptului și ai libertății, nu numai [ai] dreptului și libertății lor, ci ale lumii întregi. Cu totul alta este concepția germană. Pentru germani, civilizația universală este un mit; realitatea, după ei, nu cunoaște decât civilizații particulare,

¹⁸ Constantin Rădulescu-Motru, „Cum justifică beligeranții războiul”, în loc. cit., p. 210-211.

adaptate la firea și la condițiile de viață ale fiecărui popor în parte. Englezii și francezii vorbesc în numele umanității, fiindcă ei nu admit deosebirea între civilizația lor și [cea] a umanității întregi; pe când germanii vorbesc în numele lor ca germani și cer pentru civilizația lor germană un loc sub soare, alături de cea a popoarelor mari. Când această civilizație a lor, germană, este înăbușită, ei germanii, neavând consolarea civilizației universale, vorbesc de „nevoia care nu cunoaște lege”. [...] Pentru germani, legea decurge din existența fiecărui popor în parte; dacă se periclitează existența poporului, atunci cu atât mai mult se periclitează legea [...] pentru germani, civilizația este o creație lăuntrică morală, care se schimbă cu însușirile sufletești ale omului sau poporului care i-a dat naștere [...]. Care dintre cele două concepții este cea adevărată? Ei, dacă s-ar putea răspunde! [...] Este însă o altă întrebare, la care se poate da un răspuns și anume: concepțiile de mai sus fiind concepții filosofice, care și una și alta pot fi sprijinite pe argumente teoretice, sub ce influență, una a străbătut până în adâncul populației engleze și franceze, iar cealaltă până în adâncul populației germane? [...] Concepția cea normală, adică aceea care corespunde bunului simț, este aceea a englezilor și a francezilor. Propagarea acesteia s-a făcut de la sine, mai ales că ea se acordă ușor cu morala și religia creștină. Pentru propagarea concepției germane, trebuia însă o influență aparte. Aceasta a fost influența socialismului marxist. Karl Marx, teoreticianul socialismului, consideră cultura și civilizația în genere, numai ca un reflex al condițiilor economice în care trăiește un popor – reflex care nu are nicio obiectivitate în el însuși¹⁹.

În acest text, deosebit de relevant pentru propriul demers de filozofie culturală, Constantin Rădulescu-Motru induce câteva diferențieri foarte importante: structurile cultural-civilizaționale constituite din „drept și libertate” aparțin umanității, reprezintă „sângele metafizic” al umanității. Fără a o spune foarte explicit (și ar fi fost foarte importantă pentru discuția de față o astfel de precizare²⁰), Motru pare a distinge filozofia drepturilor naturale de terenul său istoric; mai precis, Anglia și Franța ar fi vectorii, promotorii unei filozofii a drepturilor și libertăților, fără ca această filozofie să fie rezumată doar la cele două state. Nu Anglia și Franța ar deține monopolul filozofiei/și practicii politice a drepturilor și

¹⁹ Constantin Rădulescu-Motru, [Actuale] „Cele două concepții despre civilizație”, în *Noua Revistă Română*, nr. 17, 7-14 decembrie 1914, vol. XVI, p. 226.

²⁰ Pentru englezi și francezi, precizează Motru, civilizația este „un bun independent de firea omului; un bun cu legile sale proprii, obiective, pe care omenirea, indiferent de subiectivitatea popoarelor, trebuie să le observe și să le execute”: C. Rădulescu-Motru, [Actuale] „Cele două concepții despre civilizație”, în loc. cit., p. 226; precizările sunt foarte importante, dar Motru nu se angajează într-o explicație mai clară asupra lor.

libertăților; cele două mari puteri ar fi dinamul istoric, celelalte state urmând a parcurge, mai greu, același traseu istoric.

Judecata cu privire la Germania este mult mai evidentă: această mare putere are aceeași viziune îngust etnicistă a drepturilor ei, de care a fost îndepărtată de competitorii ei anglo-francezi. Motru observă însă că atât Anglia, cât și Franța, omogene ca filozofie politică – în perspectiva lui Motru –, își proclamă „concepția despre lume” drept universală, perfect asimilabilă, și aflată în consonanță cu „bunul simț, morala și religia creștină”. O „concepție despre lume” neîncadrabilă istoric poate fi greu inteligibilă.

Sensul cel mai exact al considerațiilor lui Motru ar fi/este că cele două civilizații (engleză și franceză) au interiorizat cel mai bine filozofia juridico-morală a dreptului și libertății, aflată – după teoria filozofului român – în acord cu creștinismul. Dacă geneza filozofiei drepturilor și libertăților universale nu poate fi pusă în raport de succesiune obligatoriu cu creștinismul (iar componentele anticlericale și chiar atee ale Revoluției de la 1789 întăresc o astfel de explicație), este evident, în analiza lui Motru, că Germania luptă (la propriu) pentru victoria unei filozofii etniciste, naționaliste, care nu poate germina decât speranțe pentru naționalismul unguresc.

Integrarea marxismului (mai concret a întemeietorului acestui curent), în acest ansamblu de analiză, poate amplifica dificultatea comprehensibilității textului. Rădulescu-Motru acordă un loc prea mare poziției marxismului în configurația spirituală a Germaniei în anii războiului. În ciuda „materialismului” său, marxismul, ce trecuse în Germania printr-o serie de procese de „revizuire” care îl deradicalizaseră, reprezenta, mai curând, o religie politică universalistă. Socialiștii germani sprijiniseră războiul, dar deja Internaționala a II-a căuta noi formule prin care să diferențieze „războiul imperialist” (dus pe seama proletariatului) de „revoluția socialistă”, care trebuia să fie concluzia sa logică și logică. Chiar mai relevant era faptul că pentru marxism (mai ales în profilul său originar) era definitoriu caracterul său social, „patogeneză” a lumii modernității capitaliste, ce considera „naționalismul” drept un relict al premodernității antirevoluționare. Acesta este și sensul exact al expresiei citate abuziv: „proletariatul nu are patrie”.

Constantin Rădulescu-Motru oscilează în stabilirea priorității, veridicității unui model în fața altuia („Care dintre cele două concepții este cea adevărată? Ei, dacă s-ar putea răspunde!”). Relativismul gnoseologic și axiologic (poate chiar mai mult acesta din urmă) pare a fi însă depășit. Raționalismul critic al filozofului înclină spre modelul anglo-francez.

Interesul constant al filozofului, așa cum este precizat în articolele din *Noua Revistă Română*, este prioritar orientat spre acea formulă de echilibru din care identitatea modernității național-statale românești să iasă împlinită.

Constantin Rădulescu-Motru, *Noua Revistă Română* and the Construction of the Germany Image in the Years of the World War
(Summary)

Keywords: *Constantin Rădulescu-Motru, Noua Revistă Română, Germany, civilisation, culture*

The cultural press of the Old Kingdom of Romania, along with its University, represented an essential vector in shaping its modern identity manifested at national and European level. In this context of identity building, a significant role – unfortunately less addressed by the more recent research in the history of ideas – was played by *Noua Revistă Română*, led by the philosopher Constantin Rădulescu-Motru, professor at the University of Bucharest. The outbreak of World War One in 1914 triggered a wide debate regarding the civilisation profile of the world conflagration protagonists.

Unlike the daily newspapers of the time, which offered its readers mainly military, political informations about the war dynamics, *Noua Revistă Română* focused on the cultural paradigms of the time through the work of valuable intellectuals, some of them professionally and institutionally involved in the Universities of Bucharest and Iași (A. D. Xenopol). England and France (and, to a smaller extent, Russia) on the one hand, and Germany and Austria-Hungary on the other hand were included in such “ideal-types” of philosophy of culture. The large amount of cultural press published by authors such as Constantin Rădulescu-Motru, Emil Staicu, A. D. Xenopol and Octav G. Lecca gave rise to topics/profiles/configurations considering France and Germany, regarded as radically opposed civilisations in the public debate in the Old Kingdom of Romania. Without actually being a supporter of The Entente, *Noua Revistă Română* opposed the rationalist and universalist democratic type of civilisation of England and France to the particularistic, nationalist “egotistical” one of imperialist Germany. The debates, information, reports of *Noua Revistă Română* are not exclusively oriented towards the rarefied domain of philosophy of culture, of defining the two main opponents in cultural, metaphysical and national psychology terms.

Special attention, specific to this magazine, is directed towards the many dimensions of daily life, to the (corrupted) morals of the German urban world in time of war or towards the mentality of the privileged of the French soldier. Although several more debate topics are approached (the need for and the content of certain highly urgent reforms or the difficulties of integrating New Dobrogea in the Old Kingdom), war as a fracture of civilisation is the main focus of interest and reflection of this magazine.

